

Tatjana Hojan

Ljubljana

UDK 050:37](497.4)(091)
37(497.5)"1905"

Primljeno: 2005. godine

Stručni članak

POPOTNIK 1905. GODINE O HRVATSKOM ŠKOLSTVU

Slovenska pedagoška revija "Popotnik" izlazila je od 1880. godine. 1905. godine postala je mjesečnik, a uređivao ju je ravnatelj osnovne škole u Mariboru Miha Nerat. O hrvatskom školstvu bilo je mnogo članaka i to o statistici škola, pojedinim učiteljima, pedagoškim revijama i knjigama i zanimljivostima kod nastave. Najviše članaka je napisao je Dragotin Pribil, koji je tada bio okružni školski nadzornik za okružja Lošinj, Krk i Volosko.

Ključne riječi: Popotnik (časopis), povijest školstva, Hrvatska, 1905.

Slovensku pedagošku reviju *Popotnik* 1880. godine osnovali su članovi celjskog učiteljskog društva, koji su podržavali liberalni školski zakon iz 1869. godine. Taj pravilnik ograničio je utjecaj Crkve na školstvo i naglašavao samostalnost do tada zapostavljenog učiteljstva. Na početku je izlazio u Celju, a od 1883. do 1918. godine u Mariboru. Godine 1890. postao je glasilo slovenske učiteljske organizacije Saveza slovenskih učiteljskih društava i od 1900. pa nadalje izlazio je mjesečno. Od 1883. do 1918. godine uređivao ga je Miha Nerat, ravnatelj osnovne škole u Mariboru.

Rubrike u 1905. godini bile su: I. *Odgoj i nastava*, u kojoj su bile skupine "Pedagoško-didaktički i ostali poučni spisi" i "Slike za učenje". II. *Književni izvještaj*, u kojem su bile "Ocjene" i "Novosti". III. *Pregled*, koji je imao podskupine: "Listek", "Paberki" i "Kronika".

Statistički podaci o hrvatskom školstvu izašli su u 1905. godini dva puta i to u rubrici *Kronika*. Prvi put članak ne navodi izvor, a navedeni su podaci za 1903. godinu. U toj godini naveden je broj učenika katoličke vjere, grčke vjere i ostalih vjera, svota koja je bila namijenjena za školstvo, plaće učitelja, broj školskih zgrada, učiteljskih knjižnica i knjižnica za učenike, broj učitelja i učenika.¹

Druga statistika je mnogo opsežnija i preuzeta je iz *Pedagoškog vjesnika*, priloga časopisu *Novi vaspitač*, koji je u Bjelovaru izdavao na ćirilici školski nadzornik Mita Nešković. Obradeno je školstvo u školskoj godini 1903./04. Na početku je podatak o površini Hrvatske u kvadratnim kilometrima i broj stanovnika. Broj narodnih škola

¹ Iz hrvatskog školstva. // *Popotnik* (u nastavku P) 1905., str. 127.

je raspoređen na javne narodne škole, javne vjerske i privatne škole, naveden je broj škola posebno od jednorazrednih do šestorazrednih. Zatim je broj škola naveden prema jeziku učenja i to: hrvatskosrpskom, njemačkom, mađarskom, rusinskom i slovačkom i prema onima koje imaju cjelodnevnu i poludnevnu nastavu. Navedena su i sredstva za školstvo i učiteljske plaće, broj školskih zgrada koje su razvrstane s obzirom na stanje u kojem se nalaze. Naveden je broj učiteljskih knjižnica i knjižnica za učenike s brojem svezaka. Posebno su obrađeni i školski vrtovi, njihova površina, broj sadnica, trsova i dudova. Broj nastavnog osoblja raspoređen je na ravnatelje, učitelje vjeronauka, učitelje i suplente, koji su raspoređeni i s obzirom na spol i škole na kojima podučavaju.

Učenici su po broju raspoređeni s obzirom na spol i vrstu škola; uz javne narodne, javne vjerske i privatne škole su podaci i za škole za ponavljanje. Broj učenika naveden je i s obzirom na pojedine razrede i vjeru.²

Uz to je u rubrici “Kronika” kratak članak u kojem piše da su Hrvati u Antofagasti u Čileu otvorili svoju školu u kojoj je nastava na hrvatskom i španjolskom jeziku.³

U rubrici “Pedagoški paberki” je podatak o istarskom školstvu, gdje je mnogo škola bez učitelja. U lošinjskom okrugu su zatvorene čak četiri škole i “*narod na početku dvadesetog stoljeća ponegdje raste bez nastave.*” Talijani Hrvatima ne dozvoljavaju škole, a zatim njihova organizacija Lega nazionale otvori talijansku školu. Mnogo hrvatskih učiteljica čeka na posao i zašto ne bi došle u istarske škole. U vezi s tim nešto bi morali učiniti zastupnici. Dopis završava ovako: “*Hrvat je Hrvat, hrvatski jezik je hrvatski jezik u Austriji i u Ugarskoj. Samo birokracija i narodna mržnja ne želi to uvidjeti.*”⁴

U vezi s nacionalizmom je i članak iz pedagoške revije *Preporod*, gdje se navodi članak iz revije *Revue Bleue*, u kojem se naglašava da je u Njemačkoj sav odgoj prepun patriotizma. “*Ne čovjekoljublje, ne milosrdnost spram siromašnog naroda: u njemačkim školama se njeguje samo svenjemačka ideja.*” Na kraju autor kaže da se “*nama Slavenima mora protiv te netrpeljivosti nuditi samo jedno oružje: naš Bog neka bude samo slavenski Bog.*”⁵

Zanimljive su i novosti o analfabetima. U rubrici “Kronika” je podatak, da je grof Srećko Orsini - Rosenberg iz Zagreba zamolio dva zagrebačka učitelja da poduče časnike kako bi najlakše vojnike analfabete naučili čitati.

Posebno se za to zauzeo učitelj Franjo Anderlić. Članak završava željom da i drugi tako postupe kako bi se na taj način u vojarnama vojnici naučili više dobrog nego lošega.⁶

Već nekoliko mjeseci kasnije ponovno je objavljena novost da u zagrebačkom puku domobrana više nema analfabeta. Naime, učitelj Anderlić je izdao i abecedar za analfabete, koji košta 1 krunu.

² Hrvatsko školstvo od 1903-04. godine. // P 1905., str. 319-320.

³ Hrvatska škola u Americi. // P 1905., str. 192.

⁴ Hrvatsko učiteljstvo i Austrija. // P 1905., str. 94.

⁵ Nacionalizam u njemačkim školama. // P 1905., str. 96.

⁶ Analfabeti kod vojnika. // P 1905., str. 158.

Sljedeći članak u rubrici “Pedagoški paberki” preuzet je iz revije *Novi vaspitač*. U njemu piše da je vrlo mnogo analfabeta koji su nekada išli u školu, ali su zaboravili čitati i pisati. Uzrok tomu je što su školu pohađali neredovito i što kasnije nisu čitali. Autor članka učiteljima savjetuje neka u školama nastoje poticati ljubav prema knjigama, neka prepričavaju priče iz listova za mlade, u školi urede knjižnicu za učenike, te roditelje na roditeljskim sastancima upozoravaju na koristi čitanja. Članak završava napomenom da je i u Sloveniji s tim mnogo posla i učiteljima preporučuje savjete iz članka “na znanje.”⁷

Najviše je članaka o nastavi i radu učitelja. Piše o teškoćama podijeljene nastave i o tome da u Hrvatskoj razmišljaju o nepodijeljenoj nastavi. U svakoj županiji će prema naredbi vlade odrediti najbolju i najlošiju školu, gdje će je uvesti. Školski nadzornici će nastavu posebno pažljivo nadzirati i izvještavati vladu o uspjesima. Na temelju tih izvješća odlučit će se kako će nadalje biti s uvođenjem te nastave.⁸

Dva kratka članka su o pismu i bilježnicama. Okomito pismo u Hrvatskoj nije bilo prihvaćeno i 1. rujna 1905. opet su uveli koso pismo. Vlada je uvela i monopol na školske bilježnice, jer u školama moraju koristiti samo crtanke i pisanke koje je izdala vlada.⁹

Zanimljiv je članak pisca Janka Bratine, kasnijeg bibliotekara i profesora na goričkom učilištu, koji piše o članku dr. Julija Golika u *Nastavnom vjesniku*. Dr. Julije Golik bio je zagrebački sveučilišni profesor i napisao je brojne pedagoške rasprave. Nastavni vjesnik bio je pedagoška revija koja je izlazila u Zagrebu od 1892. godine do Drugog svjetskog rata. Bavila se prije svega nastavom u srednjim školama. U članku su zanimljivi pogledi na ispite i ispitivanje. Strah od njih kod učenika uzrokuje bolest. Učitelji bi morali znanje i zrelost svojih učenika ocijeniti u razgovorima s njima, jer dr. Golik “u ispitima vidi jednu od najvećih školskih nesreća.” Autor Bratina završava članak mislju da ove ideje najvjerojatnije još neće prodrijeti, međutim “*pokazuju velik napredak na pedagoškom području.*”¹⁰

Iz lista *Preporod* je i kratak pedagoški članak u kojem se učiteljima savjetuje da zapisuju sve što primijete kod pojedinih učenika od početka školovanja do kraja. Takav materijal mogao bi biti temelj za psihološka istraživanja.¹¹

Iz *Vestnika* je članak koji preporučuje učiteljima neka ponekad posjete roditelje svojih učenika, jer to vrlo povoljno utječe na učenike.

O povezivanju doma i škole piše i kratak članak, naime, da je učiteljsko društvo u Osijeku odlučilo da će na svakom svom zborovanju pripremiti i predavanje za roditelje i na taj način “*probuditi u narodu smisao za odgoj i školu.*”¹²

U daljnjoj raspravi Franc Kocbek, nadučitelj u Gornjem Gradu, piše o crtanju, prije svega o novim metodama nastave. Kod nove struje, to jest slobodnog crtanja,

⁷ Školovani analfabeti. // P 1905., str. 315-316.

⁸ Neraspodijeljena nastava u Hrvatskoj. // P 1905., str. 192.

⁹ Monopol na školske sveske. // P 1905., str. 319.

¹⁰ Bratina, Janko. Ispitivanje i klasificiranje. // P 1905., str. 351.

¹¹ Učiteljev rad za znanost. // P 1905., str. 255.

¹² Dom i škola. // P 1905., str. 96.

spomenuo je i učitelja Ivana Tomašića iz Zagreba, poznatog pedagoškog pisca i pisca za mlade. On mu je u pismu opisao kako je na tečajevima za vrijeme praznika u Njemačkoj upoznao novu metodu crtanja i kako je na toj podlozi izradio svoj nacrt za nastavu u svojoj dvorazrednici, koji *Popotnik* u cijelosti navodi. Autor zatim opisuje kako se 1904. godine osobno upoznao s Tomašićem koji mu je pokazao crteže svojih učenika. Kocbek je o toj metodi predavao na zborovanju gornjogradskog učiteljskog društva i pokazao im crteže s obrazloženjem. Na završetku članka Kocbek je napisao, da su 1904. godine u Zagrebu učitelji osnovali Hrvatsko društvo za unapređenje odgoja i prva sekcija tog društva, Sekcija za promicanje umjetničkoga obrazovanja, u vremenu od 22. prosinca do 15. siječnja 1905. organizirala je izložbu crteža djece iz vrtića, osnovnih i gradskih škola, realki, gimnazija i učilišta iz Austrije, Ugarske, Njemačke, Švicarske i još nekih država. Također je i za ovu izložbu i osnivanje društva najviše zasluga imao učitelj Ivan Tomašić.¹³

Iz Novog vaspitača preuzet je i pedagoški “članak”, gdje piše da je rektor akademije iz Toulousea poslao svim učiteljicama poziv da u djevojačkim školama razmatraju alkoholizam i sve njegove teške posljedice za obiteljski život.¹⁴

Zanimljiv je i odlomak dr. M. Hranilovića iz *Preporoda*. Piše da učitelji premalo paze na zdravlje učenika kod procesija. Obično su neprimjerena već svečana odjela u kojima je učenicima hladno ili im je prevruće. Slabašna djeca ne bi smjela sudjelovati u procesijama koje traju po više sati.¹⁵

Mnogo je članaka o učiteljima. Iz *Preporoda* je članak o učiteljskim plaćama, gdje njihov autor zahtijeva da učitelje počne plaćati država, a ne više općine. U članku opisuje kako učitelje plaćaju druge države u Europi i drugdje u svijetu.¹⁶

Više članaka je o pojedinim učiteljima. Tako pišu o Josipi Gazvoda, učiteljici u Lokvama, koja besplatno podučava analfabete u svojoj okolini i to nakon cjelodnevnog nastave u školi. Upozoravaju, prije svega učiteljice ručnih radova, na prvu knjigu *leksikon narodnih vezova*, koju je izdala učiteljica Jelica Belović Bernadzikovska.

Uz to prestravljeno pišu i da je u Bodostajnu blizu Karlovca lokalni školski nadzornik postao nadničar - težak: “*To je apsurdno, tako apsurdno, da gluplju stvar ne možemo ni zamisliti.*”¹⁷

Zanimljiv je sastavak u rubrici “Kronika”, koji piše da u Trnovici u Dalmaciji nemaju škole, međutim, tamošnji seljak Mato Drvenica svake večeri okupi djecu i uči ih čitati i pisati. Tako ih je već 60 naučio čitati, a svake godine k njemu dođe od 25 do 35. Članak završava ovako: “*Moramo žaliti, da se u Austriji tako malo brinu za narodno obrazovanje da mora seljak posegnuti za takvim sredstvima.*”¹⁸

U rubrici “Kronika” je opisano uspješno djelovanje društva za propagiranje odgoja koje je učenicima isposlovalo besplatne posjete kazalištu i slikarskoj izložbi,

¹³ Kocbek, Franc. Nešto o crtanju. // P 1905., str. 10-14.

¹⁴ Učiteljice u boju protiv alkoholizma. // P 1905., str. 94.

¹⁵ Higijena kod procesija. // P 1905., str. 255-256.

¹⁶ Tko plaća učitelja. // P 1905., str. 155-156.

¹⁷ Nadničar - lokalni školski nadzornik. // P 1905., str. 192.

¹⁸ Seljak - učitelj. // P 1905., str. 288.

organiziralo je razmjenu djece za vrijeme praznika i dječju koloniju. Na kraju članka piše da možemo biti sretni i “*da moramo čestitati hrvatskim rodoljubima na takvoj agilnosti.*”¹⁹

Vodstvo Saveza austrijsko-jugoslavenskih učiteljskih društava te je godine poslalo obavijest “*Slovenskom i istarsko-hrvatskom učiteljstvu*”. Naime, dvanaesta skupština Saveza održavat će se od 13. do 15. kolovoza u Puli i organizirat će se izlet brodom u Opatiju i Rijeku. Članovi koji su putovali onamo morali su se prijaviti do 15. srpnja.²⁰

Više o listu *Preporod*, koji je u članku više puta spomenut, pisao je dr. Fran Ilešić, tada profesor na ljubljanskom ženskom učilištu. List je izlazio od 1904. godine u Zagrebu, a uređivao ga je učitelj Vjekoslav Košćević. Bio je namijenjen roditeljima, učiteljima i prijateljima djece. Spominje neke članke iz prve godine. Uz to Ilešić piše i o dr. Juri Turiću, profesoru metodike na učilištu u Petrinji. Naveo je njegove veće radove i njegov poziv na narudžbu nove knjige *Nauka o pitomcu i o odgoju*. Ilešić preporučuje da slovenski učitelji naruče njegovu knjigu, jer profesor Turić namjerava surađivati i u Slovenskoj školskoj matici.²¹

O Preporodu je pisao i Dragotin Pribil u rubrici “Pedagoški paberki”. Piše da u novom hrvatskom listu Preporod predlažu da u školama za ponavljanje štivo mogu zamjenjivati časopisima. Kod nas nemamo onakve časopise kakve imaju za odraslu mladež u inozemstvu, primjerice u Engleskoj, Kanadi i Australiji. Nemamo ni revija za odraslu mladež kakve imaju Nijemci, Česi i Hrvati. Predlaže kakav bi taj časopis trebao biti i što bi trebao sadržavati.²² Ovdje moram spomenuti da smo kod nas takav časopis dobili 1908. godine i to *Našu budućnost*, koja je izlazila do 1912. godine.

Među izvješćima o knjigama je i članak Dragotina Pribila o knjizi Ferde Hefflera *Rukovod za biblijske crtice*. Knjiga je bila namijenjena hrvatskim katehetama, a posebno pohvaljuje jezik, koji je “*simpatično-dječji*”. Izvješće završava ovako: “*Dobro bi bilo da se i Slovenci probudimo na katehetskom području i da prema uzoru vrle hrvatske braće priredimo za austrijski katekizam jednaki navod, a ne da samo guslamo njemačkog Gürtlera. Čujemo, da će se za tu svrhu u mjesecu rujnu organizirati katehetski susret u Mariboru.*”²³

U *Popotniku* je spomenuto i izvješće koje je objavio hrvatski pedagoški časopis o našoj publikaciji. To je odlomak iz *Škole*, koju je uređivao Stjepan Širola i koji je i sam pisao o *Pedagoškom ljetopisu*, koje je izdavala Slovenska školska matica. Smatrao je da je taj ljetopis “*krasno ogledalo svega rada bratskog slovenskog učiteljstva u 1904. g.*” i da “*Hrvatski pedagoško - književni zbor može izdati nešto takvog.*”²⁴

Na kratko je zapisano, da je list Preporod pohvalio naš Spominski list i preporučio hrvatsko izdanje. U četvrtom broju Popotnika predsjednik je Slovenske školske matice zapisao da će ovo nakladno poduzeće izdati Spominski list, koji će dobiti svaki učenik

¹⁹ Rad hrv. društva za propagiranje odgoja. // P 1905., str. 191.

²⁰ Jelenc, Luka; Dragotin Česnik. Slovenskom i istarsko hrvatskom učiteljstvu! // P 1905., str. 124.

²¹ Ilešić, Fran. Novosti. // P 1905., str. 91-92.

²² Pribil, Dragotin. Škole za ponavljanje i čitanje. // P 1905., str. 93. Potpis: Dragotin.

²³ Pribil, Dragotin. Rukovod za biblijske crtice izradio Ferdo Heffler. // P 1905., str. 221. Potpis: P. K.

²⁴ Presuda o “Ljetopisu”. // P 1905., str. 156.

i učenica na kraju obvezne škole. Objavljen je i tekst tog lista i pjesma, koju je tom prilikom posebno za učenike i učenice sastavio slovenski pjesnik Josip Stritar.²⁵

U rubrici “Razgled” objavljen je kratak zapis povodom smrti Josipa Jurja Strossmayera koji je umro u 90. godini. Zapisano je da je to bio “najplemenitiji slovenski duhovnik” i “najveći Jugoslaven.”²⁶

Većinu tih sastavaka pripremio je Dragotin Pribil. Rođen je 1877. u Brežicama, završio učilište u Mariboru, zatim položio ispit za učitelja lokalnih škola i to iz slovenskog jezika, povijesti i zemljopisa. U razdoblju od 1900. do 1904. godine poučavao je u vježbaonici učilišta u Kopru, a između 1904. i 1912. godine bio je okružni narodnoškolski nadzornik za Lošinj, Krk i Volosko. Zanimljiv je podatak da je upravo 1905. godine na okružnoj učiteljskoj konferenciji u Voloskom bio izabran za suautora nove čitanke za hrvatske narodne škole.²⁷

Članci u *Popotniku* 1905. godine o hrvatskom školstvu i učiteljstvu bili su raznovrsni jer su opisivali teme od statističkih podataka o školama i zanimljivosti iz njihovog pedagoškog časopisa do nekih novih književnih novosti.

LITERATURA

1. Godler, Ljubica: Školstvo i prosvjeta na početku XX. stoljeća i novi pedagoški pravci. XIX. Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj i Slavoniji od g. 1903. - 1914. // Dragotin Franković [ur.]: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1958., str. 238-301.
2. *Pedagogijski leksikon*. Priručnik za teoriju i praksu odgoja. Minerva, Zagreb, 1939.
3. *Popotnik : Pedagoški i znanstven list*. / ur. M. J. Nerat. Zveza avstr. Jugoslavenskih učit. društava, Maribor, 1905.

Tatjana Hojan, Ljubljana

(Summary)

POPOTNIK IN 1905 ON CROATIAN SCHOOL SYSTEM

Slovenian pedagogical magazine *Popotnik* was issued from 1880, at the beginning in Celje, and from 1883 until 1918 in Maribor. In 1905 it was issued on a monthly basis, edited by Miha Nerat, principle of elementary school in Maribor.

This almanac was taking news on Croatian school system from the following magazines: *Novi vaspitač*, *Preporod*, *Nastavni vjesnik* and *Škola*. The majority of articles were written by Dragotin Pribil, who was, between 1904 and 1912, county people-

²⁵ Schreiner, Henrik. Spominski list. // P 1905., str. 96-100. Potpis: H. Sch.

²⁶ Josip Juraj Strossmayer. // P 1905., str. 124.

²⁷ *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb, 1958., str. 291.

school inspector for Lošinj, Krk and Volosko, and some were written by Janko Bratina and dr Fran Ilešič. The news included statistic information on Croatian school system, literature news, interesting things in class and new teaching aids as well as information on some teachers. A few paragraphs were extractions from reviews which were written by Croatian teachers on Slovenian pedagogical books and magazines.

Key words: *Popotnik* (magazine), history of education, Croatia, 1905